

Ковтун Н.М. Метафізика як основа класифікації філософських систем у філософії М. Лоського // Людина. Світ. Суспільство (до 175-річчя філософського факультету). Дні науки філософського факультету – 2009: Міжнар. наук. конф. (21-22 квітня 2009 року): Матеріали доп. та виступів. – К.: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет, 2009. – Ч. I. – С. 104 – 106.

СЕКЦІЯ I
ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ ФІЛОСОФІЇ.
ПІДСЕКЦІЯ 1.2. ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ СВІТОВОЇ ФІЛОСОФІЇ

Н.М. Ковтун, канд. філос. наук, ст. викладач, ЖДУ, Житомир

МЕТАФІЗИКА ЯК ОСНОВА КЛАСИФІКАЦІЇ ФІЛОСОФСЬКИХ СИСТЕМ У ФІЛОСОФІЇ М. ЛОСЬКОГО.

Звертаючись до філософії новітнього часу, людина не може знайти переконливих відповідей на більшість хвилюючих її питань. На протязі XIX – початку XX століття увага найталановитіших представників філософії була зосереджена на проблемах гносеології. Внаслідок цього, замкнувшись у спеціальній і досить далекій від життя сфері досліджень, філософія віддалилась від нагальних інтересів людини щодо пояснення картини світу. У новітні часи так і не було вироблено грандіозних концепцій світобудови, подібних філософії Аристотеля, Б. Спінози, Г. Лейбніца, Г. Гегеля. Більше того, опираючись на кантівську гносеологію, панівним стало заперечення навіть можливості їх створення. З огляду на це, важливим є дослідження різних підходів до класифікації філософських систем на основі аналізу метафізичних світоглядних позицій, запропоноване свого часу визначним російським мислителем Миколою Лоським.

Якщо виходити з визначення метафізики, як вчення про світ як ціле, вона постає необхідною частиною будь-якого напрямку філософії, окрім крайнього суб'єктивізму і скептицизму. Подібне визначення за М. Лоським не зумовлює наперед звуженого змісту поняття "метафізики" і не надає їй виключного становища. Суттєва різниця між метафізикою й іншими дисциплінами полягає у тому, що спеціальні науки під час аналізу буття досліджують його окремі сторони, натомість метафізика має за мету розкласти все буття на елементи, а згодом, системно проаналізувати найзагальніші його характеристики. Однак у межах метафізики так і не було вироблено загальновищезначної системи вчень про світ. А відтак вона постає ареною жорсткої дискусії між різними школами. Системно розглянути означену множинність підходів можна лише на основі класифікації реально існуючих і потенційно можливих типів метафізичних учень. Саме таке завдання ставить перед собою М. Лоський у праці "Чуттєва, інтелектуальна і містична інтуїція" (М., 1995). Метафізичні системи, на думку російського філософа, суттєво відрізняються ступенем єдності або роздробленості картини світу. Найочевиднішою формою, в якій втілюється дискретність світу, є просторовий порядок речей. Втім ця єдність має лише зовнішній характер, оскільки зміст кожного тіла залишається особливим. Ще глибша прірва між різними рівнями буття простежується у часовому порядку процесів. Якщо у просторі речі можуть бути певним чином наближені між собою, то те, що відійшло у минуле неначе провалюється у прірву, з якої немає повернення. Виходячи із вчення Платона, будь-яке надчасове і надпросторове буття М. Лоський визначає як ідеальне. На противагу цьому, просторово-часове буття визначається ним як реальне. Більше того, саме визнання або заперечення ідеального буття, на думку російського мислителя, є основою класифікації метафізичних систем.

Філософсько-світоглядну позицію, за якою припускається існування ідеального буття лише у формі субстанції, мислитель класифікує як субстанціоналізм. Подібний підхід може втілюватись у різних формах, залежно від того, які види субстанції визнаються філософом (душа, матерія), і чи поділяє він ідею множинності субстанції. Важливою рисою субстанціоналізму, згідно з М. Лоським, є ідея виняткової єдності окремої субстанції і в той же час надзвичайної самостійності окремих субстанцій. Втілення ідеї дискретності простежується у філософському розумінні субстанції Демокритом і Г. Лейбніцем. Натомість у філософії Б. Спінози постулюється існування єдиної неподільної субстанції – Бога. Розмежування різних типів субстанціоналізму можливе й на основі якісної характеристики субстанції. З огляду на це, можна виділяти матеріалістичний субстанціоналізм Демокрита, спіритуалістичний субстанціоналізм Г. Лейбніца і пантеїстичний субстанціоналізм Б. Спінози. Одночасно класифікація типів субстанціоналізму можлива й на підставі кількості субстанцій. Так можливим є моністичний, дуалістичний, плюралістичний субстанціоналізм.

Інший тип метафізичних систем формується за умови визнання існування, окрім субстанції, ще й інших видів ідеального буття. Так, наприклад, можна припускати, що всі види порядку, форми, відношень, мислимі як зміст абстрактних понять, теж належать до сфери ідеального. Подібний характер мають, наприклад, математичні ідеї або числа. Оскільки вище зазначені ідеї не мають самостійного буття, не володіють властивостями живої діяльній істоти, а мають швидше формальний характер, М. Лоський називає їх відстороненими (рос. "отвлеченными". – К. Н.). Окрім згаданих, ідеальних, існують ще й матеріальні відсторонені ідеї. Вони позначають природу видів і родів речей, окремих якостей і властивостей. Подібний напрямок у метафізиці, за яким реальне буття існує на основі ідеального, М. Лоський класифікує як ідеал-реалізм. А відтак, якщо у метафізичній системі припускається існування лише відсторонених ідеальних начал, то такий підхід М. Лоський пропонує називати відстороненим ідеал-реалізмом. У випадку визнання існування ще й конкретно-ідеальних начал, такі системи постають як конкретний ідеал-реалізм. Його втіленням є вчення Аристотеля, Плотіна, Г. Гегеля, В. Соловйова.

Якщо в ідеал-реалістичних системах стверджується крайній ступінь єдності буття, в інших філософських підходах цілком заперечується існування будь-яких позачасових, ідеальних начал. Щоб уявити собі сутність такого світорозуміння, слід, на думку російського мислителя, вивести з духовного життя ідеальне начало з його процесами, бажаннями, душею, "Я". Відтак увесь зміст життя зведеться до невинного потоку подій. М. Лоський пропонує такі філософські системи класифікувати як актуалізм, маючи на увазі не активність, а актуальність всього сущого на окремому відрізку часу. Актуалізм простежується у досить різноманітних формах, наприклад у філософських вченнях Геракліта, Д. Юма, Е. Маха, А. Бергсона. Слід наголосити, що в сучасній філософській традиції подібний підхід отримав назву феноменалізму. Однак за М. Лоським поняття "феноменалізм" доречно вживати для позначення одного з видів актуалізму, котрий завбачує протиставлення феноменів (явищ) ноуменам ("речам в собі").

В цілому, виходячи з відношення метафізичних систем до поняття "ідеального буття", М. Лоський виділяє три типи філософського світогляду – ідеал-реалізм, субстанціоналізм й актуалізм. Російський філософ не претендує на універсальність своєї класифікації, оскільки неможливо знайти серед філософських систем ті, котрі цілком відповідали б параметрам означеної схеми. З іншого боку, в будь-якій філософській системі елементи цієї класифікації неодмінно простежуються.